

KRONIKA

Jubiliejai

Stasė Valatkienė. Pedagogikos istorijos baruose

(minint prof. habil. dr. M. Karčiauskienės 85-ąsias gimimo metines)

Su pagarba ir dėkingumu norėčiau papasakoti apie pedagogikos mokslininkę, profesorę Magdaleną Karčiauskienę, su kuria teko ilgus metus dirbti VU Edukologijos katedroje.

Visus, kurie pažįsta Profesorę, patraukia jos asmenybė, taurumas, geranoriškas požiūris į žmones, mokėjimas padėti kiekvienam dalykiškai, palaikyti dvasiškai. Žavi jos pastovūs ir gilūs moksliniai interesai Lietuvos mokyklos ir pedagoginės minties raidos problemoms, gebėjimas racionaliai, nuodugnai jas spręsti.

Beje, gyvenimas Profesorės nelepino. Anksčiau netekus vyro, auginant vienai vaikus, globojant anūkus ir jų tėvus ir nuolat įtemptai dirbant mokslinį darbą, aišku, reikia fizinių ir dvasinių jėgų, ištvermės, pasiukojimo. Įsimintini psichologo J. Lapės vieno jubiliejaus metu Profesorėi pasakyti sveikinimo žodžiai. Įteikdamas Zodiako ženklą – svarstyklės, doc. J. Lapė pabrėžė, jog Profesorės Magdalenos Karčiauskienės gyvenimas nelepino, vis krovė ir krovė į vieną lėkštelę visokias negandas, nelaimes, vargus, ligas bei nepriteklus, kitoj – džiaugsmo pusėj – beveik nieko nebuvo. Bet Profesorė sugebėjo ir iš tos beveik tuščios džiaugsmo lėkš-

telės dalyti žmonėms laimę, gėrį, grožį su kaupu. Kalbant apie Profesorės asmenybę, viena vertus, ryškėja tokie bruožai – reiklumas, principingumas, kritiškumas, kita vertus, jautrumas, kito supratimas, nepaprasta kantrybė, valia, vidinis pasitempimas, gebėjimas visur išlikti savimi, nepasiduoti nei mažiausiems moraliniams kompromisams. Kiekvieno susitikimo, pokalbio su Profesore metu atsiskleidžia giliausias jos prigimties bruožas ir pašaukimas būti mokytoja. Pabrėžčiau – ne mokyti ir mokytojauti, o sukurti unikalią mokytojo ir mokinio situaciją, kurioje galėtų išsilaisvinti ir mokinio dvasia ir laisvai jaustis. Sulaukusi garbingo jubiliejaus, Profesorė išsaugojo šviesų protą, valstietišką išmintį ir sveiką humorą.

Profesorės pedagoginio darbo pradžia – 1940 metai. Tada, baigusi Marijampolės mokytojų seminariją, mokytojavo iki 1946 m. pradinėse mokyklose, 1946–1948 m. – Vilniaus vaikų namų auklėtoja, mokymo dalies vedėja. 1950 m. baigė Vilniaus pedagoginio instituto Pedagogikos fakultetą, pedagogikos ir psichologijos specialybę, 1960 m. apgynė kandidato disertaciją, nuo 1964 m. – Vilniaus universite-

to Pedagogikos ir psichologijos katedros docentė. Tačiau mokslininkė nesitenkina pasiektais rezultatais. Kylant mokslo pakopomis, apginamas habilitacinis mokslinis darbas dirbant VU Pedagogikos katedroje. Suteikiamas profesorės vardas. Profesorės Magdalenos Karčiauskienės moksliniai interesai platus ir įvairiapusiški, tačiau pagrindinis tyrimų objektas – Lietuvos mokyklos ir pedagoginės minties raidos tendencijos XIX a. antrojoje pusėje ir XX a. pirmojoje pusėje. Tai gana sudėtingas mūsų istorijos laikotarpis: 1863 m. sukilimo nuslopavimo padariniai, lietuviškos spaudos uždraudimas, carinė socialinio ir nacionalinio engimo politika, slaptos lietuviškos mokyklos ir jų persekiojimas, nacionalinio sąmoningumo brendimas, 1905–1907 m. revoliucijos gaisrus vėjas engiamų tautų švietimo reikaluose. Profesorė savo darbuose nagrinėja ir tarpukario nepriklausomos Lietuvos švietimo pertvarkos ir pedagoginės minties klausimus.

Atkūrus Nepriklausomybę Lietuvoje 1990 m., Profesorė visa širdimi įsitraukia į švietimo reformos darbą: daug rašo, spausdina vieną po kitos knygas, skaito paskaitas mokytojams ir kitiems švietimo darbuotojams, teikia kvalifikuotus, racionalius pasiūlymus, patarimus švietimo reformatoriams. Apskritai Mokslininkė labai detalai analizuoja gausybę naujos faktinės medžiagos, parodančios lietuvių tautos vėžimąsi į mokslą, demokratiją, pažangios inteligentijos vaidmenį kuriant nacionalinę mokyklą, Lietuvos švietimo sistemą. Taigi Profesorė visą laiką labai įtemptai, kruopščiai dirba prie švietimo istorijos sukauptų lobių. Visi mokslininkės darbai turi išliekamąją vertę. Ne veltui dar Helvecijus yra pasakęs, jog, norint nusteibinti, pakanka vienos minutės, o norint padaryti stebinančią daiktą, reikia daugelio metų. Profesorės darbai – ne vienos minutės, o daugelio metų. Lietuvos mokyklos ir pedagoginės minties istorijai paskirta daug kūrybingų,

prasmingų, įtemptų dienų, parašyta daug mokslinių darbų, apgintos dvi disertacijos, sukaupta gausybė archyvinės medžiagos.

Skverbiantis gilyn į Mokslininkės kūrybinių minčių, idėjų gelmes, ieškant jų ištakų, atrodo, šiuo atveju galėtų pagelbėti Profesorės knygoje cituojamų autorių prasmingi žodžiai, kurie tartum susišaukia su Profesorės sielos virpesiais, gyvenimo pagrindiniais siekiais. Profesorės cituojamos mintys: „Tavo tėvynė, tavo protėviai, tavo tauta, tavo gimtoji vieta, tavo praeitis ir tavo prigimtis – tai tavo šventų šventenybė“ (R. H. Francė). Ir dar... „Kiekvienas mūsų turi žinoti, kur lietuvis verkia, kur džiaugiasi, kur vargsta, o kur turtuose, kur apleistas ir nuskriaustas, o kur liuosas ir laimingas... Turime žinoti jausmus, mįsles ir darbus visų lietuvių, kad aišku būtų, kuo galima remtis, norint apginti savo tėvynę ir suteikti jai laimę“ (V. Kudirka).

Jau vien iš šių cituojamų minčių aiškėja Profesorės gyvenimo credo. O kiek širdies ir proto išminties įdėta, rengiant J. H. Pestalocio pedagoginius raštus, rašant įvadinę jų dalį. Ypač imponuoja Profesorėi pedagogo klasiko humaniškumas, jo nuoširdumas ir sąžiningumas, noras pagelbėti savo vargstančiai liaudžiai, o jo „Laišką draugui apie įstaigą Stance“ Mokslininkė vadina vienu nuoširdžiausių dokumentų pedagogikos istorijoje. Tam tikros idėjų, požiūrių paralelės iš tiesų sieja šiuos du didžius pedagogus, nors skiria juos šimtmečiai, – jautrumo ir meilės vaikams pavyzdys yra ir Profesorė, ir didysis šveicarų pedagogas. Pestalocio pagrindinis siekis – vargšų vaikų ugdymas. Šveicarų pedagogas sako, jog maža duoti vargšui gabalėlį duonos. Būtina pakviesti „į dvasinę puotą ir padaryti juos žmonėmis. Apie tai dar ilgai ilgai niekas nepagalvos“ (J. H. Pestalocis, 1989, p. 17). Panašios mintys lydi ir mūsų Profesorę.

Abu pedagogai tiki žmogumi, gerąją jo prigimtį. Pasak Pestalocio, žmogus yra geras ir nori gėrio. O jei žmogus yra blogas, „vadinasi, kas nors pastojo jam kelią, kuriuo einant tapama geru“ (J. H. Pestalocis, 1989, p. 103). Ne kartą teko girdėti ir Profesorę taip svarstant.

Visais laikais opi problema buvo mokytojo rengimas, pedagoginis jo pašaukimas. Svarstant mokytojo asmenybę, jo profesinio rengimo problemą, abu pedagogai laikosi panašios pozicijos. Pestalocis pabrėžia, jog mokytojo profesija ne tik svarbi, bet ir sunki, ir kad kiekviena, kuris myli tėvynę, turi jaudinti mokytojo rengimą. Profesorė taip pat šiai problemai skiria labai daug dėmesio, tiek dirbdama su studentais paskaitų ir praktikos metu, tiek tyrinėdama šį klausimą istoriniu aspektu.

Apskritai Profesorei rūpi ne tik Lietuvos švietimo raidos klausimai. Ją jaudina mokyklos ir pedagoginės minties raidos tendencijos pasaulio kontekste. Atkūrus Nepriklausomybę Lietuvoje, Mokslininkė, gerai išmanydama XX a. pradžios naująsias pedagogines sroves, siūlė, įgyvendinant tautinės mokyklos koncepciją, atgaivinti pradinėje mokykloje kompleksinio mokymo pradus. Kaip žinoma, kompleksinio mokymo sistema daugiau kaip šimtą metų aktyviai buvo propaguojama Vakarų Euro-

poje ir JAV, bandyta ją įgyvendinti ir nepriklausomos Lietuvos mokykloje. Profesorė pateikia ne tik išsamią kraštotyros dalykų teorijos ir praktikos raidą, bet ir pataria kūrybiškai naudotis užsienio ir nepriklausomos Lietuvos mokyklos patirtimi. Apskritai Mokslininkė pasisako prieš užsienio mokyklos patirties aklą kopijavimą. Pabrėžia, jog kitų šalių mokyklos modelio tiesioginis perėmimas paprastai neduoda numatomų rezultatų, savo požiūrį į Lietuvos mokyklos pertvarką Profesorė grindžia J. Vabalo-Gudaičio nuostatomis, pasak kurio, vien užsienio pavyzdžiu gera Lietuvos mokykla nebus sukurta. Remiantis svetimu pavyzdžiu, galima gerai įrengti pastatus, tiksliau nustatyti mokymo dalykus, metodus. Tačiau visa tai bus tik pamėgdžiojimas, o ne kūrybinis darbas, o mokyklą būtina pritaikyti prie gyvenimo iš vidaus. Tam reikalingi du dalykai, teigia J. Vabalas-Gudaitis, – harmoninga sąveika tarp mokytojų ir mokytojų ir mokyklos simbiozė su tauta (J. Vabalas-Gudaitis, 1922). Ši mintis ne kartą pabrėžiama ir Profesorės.

Po šios ne visos Profesorės darbų apžvalgos norėusi dar kartą pasveikinti gerbiamą Profesorę Magdaleną Karčiauskienę garbingo jubiliejaus proga, palinkėti tvirtybės, geros sveikatos, sėkmės visuose darbuose, visose dienose!

LITERATŪRA

1. Karčiauskienė M. Pradinio švietimo raida Lietuvoje XIX a. antroje pusėje ir XX a. pr. Kaunas, 1989.

2. Karčiauskienė M. Kraštotyros dalykai ir kompleksinio mokymo problema Lietuvos respublikos mokykloje 1918–1940 m. // Pradinio mokymo patirtis Lietuvoje (1918–1940). Kaunas, 1990.

3. Pestalocis J. H. Pedagoginiai raštai. Kaunas, 1989.

4. J. Vabalo-Gudaičio 1932 m. pavasario semestro paskaitų užrašai. VU MB rankraštynas.

5. J. Vabalas-Gudaitis Lietuvos mokyklos kūrimas // Švietimo darbas. Kaunas, 1922, Nr. 10.

6. VU Edukologijos katedros archyvas // Acta Paedagogica Vilnensia. Vilnius, 1999, Nr. 6.